

AANVULLING GEMEENTEBESCHRIJVINGEN BEERTA EN FINSTERWOLDE

Inleiding

In de jaren 1988-1991 heeft in de gehele provincie Groningen het Monumenten Inventarisatieproject (MIP) plaatsgevonden. Het MIP is een landelijk project van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg met als doel waardevolle bouwkunst en stedenbouw uit de periode 1850-1940 te inventariseren. Het MIP heeft zijn vervolg gekregen in het Monumenten Selectie Project (MSP). In het MSP zullen uit de inventarisatie van het MIP nieuwe van rijkswege beschermde monumenten en gezichten worden geselecteerd. In de provincie wordt het MSP, dat in augustus 1994 van start is gegaan, uitgevoerd door Welstandszorg Groningen.

Voor Oost-Groningen is de inventarisatie van waardevolle cultuurhistorische objecten in het kader van de Herinrichting Oost-Groningen en de Gronings-Drentse Veenkoloniën grotendeels overgenomen. Omdat de Herinrichting-inventarisatie andere criteria hanteerde dan het MIP, bleek een herinventarisatie, een Her-MIP, nodig ten einde een goede selectie van nieuwe rijksmonumenten en beschermde gezichten te kunnen uitvoeren. Deze herinventarisatie, die in de jaren 1993-1994 is uitgevoerd, heeft geresulteerd in groot aantal nieuw geïnventariseerde objecten en de aanduiding van nieuwe gebieden met bijzondere waarde.

Voor de nieuwe gemeente Reiderland (d.w.z. de voormalige gemeenten Beerta, Finsterwolde en Nieuweschans) betekent dit dat er tijdens het Her-MIP zo'n 50 % meer objecten (totaal circa 303) zijn geïnventariseerd en het enige gebied met bijzondere waarden, namelijk het lint tussen Nieuw-Beerta en Drieborg, is uitgebreid. Teneinde de gemeentebeschrijvingen die tijdens het MIP zijn geproduceerd volledig te laten zijn, is deze aanvulling verschenen, waarin paragraaf 6.2. van de gemeentebeschrijving van de voormalige gemeente Beerta is herschreven en de gemeentebeschrijving van de voormalige gemeente Finsterwolde is aangevuld met paragraaf 6.3..

Aanvulling gemeentebescrijving Beerta:

6.2. Gebieden met bijzondere (stedebouwkundige) waarde

Op basis van de lokale inventarisatie (zie 6.3) en het stedebouwkundig veldonderzoek (zie 6.1) kan worden besloten een bepaald gebied als 'bijzonder' aan te duiden. Een dergelijke waardering heeft als doel enig onderscheid aan te brengen in de aard en kwaliteit van de grote hoeveelheid bebouwd oppervlak in de periode 1850-1940. Om zo'n gebied aan te kunnen duiden zijn de volgende criteria ontwikkeld:

1. intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit
2. bijzondere historische betekenis
3. stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving
4. gaafheid (van de onder 1 t/m 3 genoemde kwaliteiten)
5. zeldzaamheid (van de onder 1 t/m 3 genoemde kwaliteiten)

In de gemeente Beerta zijn twee gebieden met bijzondere waarden aangeduid: het lint Drieborg-Nieuw-Beerta-Beerta en de Carel Coenraadpolder.

Gebied 1: Lint Drieborg-Nieuw-Beerta-Beerta

Het bijzonder gebied 'Lint Drieborg-Nieuw-Beerta-Beerta' omvat de bebouwing aan weerszijden van de Hoofdweg en de Verlengde Hoofdweg. In het noorden valt de begrenzing samen met de zuidelijke grens van de bebouwde kom van Drieborg en in het zuiden met het begin van de Nieuwe Hoofdweg van Beerta. Het bijzonder gebied loopt door de bebouwde kom van Nieuw-Beerta heen.

De Hoofdweg en Verlengde Hoofdweg volgen het tracé van een oude dijk die de oostelijke Dollardboezem bedwong. Door de aanleg van de Schanskerdijk tussen Nieuweschans en Drieborg in 1657 is het zuidelijke deel van de oostelijke Dollardboezem, nu Uiterdijken geheten, drooggevalen.

De bebouwing in het bijzonder gebied ligt van oudsher grotendeels aan de landzijde van de oude dijk, d.w.z. de noordzijde van de Hoofdweg en de westzijde van de Verlengde Hoofdweg. Alleen in het zuidelijke deel van de Hoofdweg, Beersterhoogen genaamd, ligt de bebouwing aan de zuidzijde. Met uitzondering van het dorp Nieuw-Beerta, bestond de bebouwing aanvankelijk uit boerderijen van het Oldambtster type.

In jaren 1850-1940 verdichtte het bebouwingslint zich hier en daar met nieuwe boerderijen en vrijstaande rentenierswoningen en werden bestaande boerderijen vernieuwd. Vanaf ongeveer 1880 was in de boerderijbouw vooral de Oldambtster variant op het dwarshuis-type, opgetrokken in eclectische stijl, in zwang. In de eerste helft van deze eeuw schakelde men, wat bouwstijlen betreft, over op eigen varianten op de Art Nouveau en de Amsterdamse School.

Kenmerkend voor de boerderijen uit de MIP-periode is de verzelfstandiging van het woongedeelte van de boerderij, het voorhuis. In de tweede helft van de 19de eeuw ging het steeds beter met de Groningse akkerbouw en werden de boeren steeds rijker. Als grootgrondbezitters beheerden zij het land. Met name het woongedeelte van de boerderijen werden steeds rijker versierd en gingen soms op ware kastelen lijken gecompliceerd met een grote siertuin in landschapsstijl.

Een ander gevolg van het steeds rijker worden van de boerenstand was dat in de loop van de tweede helft van de 19de eeuw het inwonend personeel van de boerderij verdween.

Tussen de boerderijen, aan lanen dwars of schuin op het oude dijktracé georiënteerd, werden kleine arbeiderswoningen gebouwd. De meeste zijn echter nu verdwenen. Daarnaast ontstonden er arbeidersgehuchten zoals Drieborg/Oude Dijk en vestigden arbeiders zich in Nieuw-Beerta. In dit laatste dorp bevond zich toen een N.H. kerk uit 1856, een school, een paar winkels en agrarische nevenbedrijven zoals een smederij en een stelmakerij.

In het huidige bebouwingsbeeld van het lint Drieborg-Nieuw-Beerta-Beerta vormen de Hoofdweg en Verlengde Hoofdweg nog steeds de ruggesgraat. De boerderijen staan meestal iets achteruit en hebben de noklijn evenwijdig aan de kavelrichting die op zijn beurt weer schuin ten opzichte van de weg georiënteerd is. Doordat het oude dijktracé licht slingert, verschuiven de boerderijen ten opzichte van elkaar. Veel boerderijen en renteniersvilla's hebben bovendien grote siertuinen waardoor het bijzonder gebied een vrij groen karakter heeft.

Het huidige bebouwingsbeeld in het dorp Nieuw-Beerta heeft ten opzichte van dat in 1940 enkele veranderingen ondergaan. Ten eerste is de knik in de Hoofdweg rechtgetrokken, waardoor het dorp een geheel ander aanblik heeft gekregen. Ten tweede zijn veel arbeiderswoningen afgebroken. Nieuw-Beerta heeft nu veel minder inwoners dan een eeuw geleden. Waar vroeger de lanen met arbeiderswoningen lagen, heeft vanaf de jaren dertig sociale woningbouw plaats gevonden. Om het bebouwingslint langs het oude dijktracé niet te onderbreken is het tussenliggende gedeelte in de bebouwde kom van Nieuw-Beerta toch in het bijzonder gebied opgenomen.

Het lint Drieborg-Nieuw-Beerta-Beerta is met name om zijn ruimtelijk-historische en cultuurhistorische betekenis als bijzonder gebied aangeduid. Het is een goed voorbeeld van een lint imposante boerderijen en renteniersvilla's zoals men die vaker in het Oldambt tegenkomt. In dit lint is de kwaliteit van de bebouwing en beplanting echter dermate hoog dat, hoewel de ruimtelijke structuur van voor 1850 dateert, het als gebied met bijzondere waarde kan worden aangeduid.

Gebied 2: Carel Coenraadpolder

In het noorden van de nieuwe gemeente Reiderland, vrijwel langs de gehele kustlijn met de Dollard ligt de Carel Coenraadpolder. De polder wordt begrensd door de Carel Coenraadpolderdijk in het noorden, de Reiderwolderpolderdijk in het zuiden en de slaperdijk met de Johannes Kerkhovenpolder in het westen. Alle genoemde dijken vallen binnen de grenzen van het bijzonder gebied.

De Carel Coenraadpolder, genoemd naar de voormalige Commissaris der Koningin in Groningen C.C. Geertsema, is in de jaren 1924-1925 drooggelegd door de provinciale waterstaat in Groningen. Dit gebeurde op verzoek van de eigenaren van de kwelders: boeren die het nieuwe land via het recht van opstrek in eigendom kregen en de stad Groningen. De kosten van de inpoldering kwamen grotendeels voor hun rekening. Ten noorden van de Reiderwolderpolder (aangelegd in twee fasen in de jaren 1862-1874) werd op de slikken een nieuwe dijk aangelegd, de Carel Coenraadpolderdijk. De Reiderwolderpolderdijk verloor hiermee zijn zeeverende functie en werd een zogenaamde slaperdijk. In deze dijk werd een aantal coupures aangelegd om de nieuwe polder te ontsluiten. De buitensluis in het Beerster Zijldiep (nu Hoofdkanaal), toen de Beersterzijl of Reiderlander Buitensluis geheten, werd vervangen door een schutsluis, de huidige Grote Slapersluis. Het Hoofdkanaal werd verlengd door het Boezemkanaal dat bij de Eerste Sluis in de Carel Coenraadpolder in de Dollard uitmondde. Door de polder liepen een paar oude waterwegen, de Oude Geut en de Oude of Beerster Mude.

Na de inpoldering werd de Carel Coenraadpolder verkaveld in grote, regelmatige blokpercelen. Deze oorspronkelijke verkavelingsstructuur is grotendeels nog in tact. Voor transport en verkeer werd de polder ontsloten door landwegen. Hoofdontsluiting is de weg die in de gehele lengterichting van de polder loopt. Op deze hoofdweg sluiten enkele verbindingswegen naar oudere polders en vervolgens naar de verschillende dorpen aan. De bebouwing in de polder die hoofdzakelijk uit boerderijen bestaat, ligt aan de noordzijde van de hoofdweg. In het oostelijke deel staan twee stadsboerderijen, gebouwd zoals de gevel vermeld in 1925, en een schuur. Tegenover de schuur staat een transformatorstation dat niet meer in gebruik is. Enkele jaren geleden is door de aanleg van een groot afwateringskanaal de Eerste Sluis in de Carel Coenraadpolder die in het meeste oostelijke puntje van de polder lag verdwenen, alsook een gedeelte van de Reiderwolderpolderdijk met coupure. In het oostelijke deel staat, Carel Coenraadpolder 5, de vroegere woning van de directeur van de landaanwinning. In het westelijke deel van de polder staan particuliere boerderijen, waarvan alleen de 'Drewsheerdt' geïnventariseerd is.

Vanwege de relatief grote gaafheid voor een stuk jong aangewonnen land is de Carel Coenraadpolder in het MIP aangeduid als gebied met bijzondere waarde. Ten eerste is de verkaveling grotendeels nog oorspronkelijk en zijn alle dijken, op een stukje Reiderwolderpolderdijk na, nog in tact. De drie bovengenoemde dijken zijn volgens provinciale rapporten van cultuurhistorisch, cultuurlandschappelijk en/of visueel-landschappelijk betekenis. Ze zijn reeds krachtens de dijkverordening beschermd. Daarnaast zijn de meeste civieltechnische kunstwerken, coupures en een sluis, nog aanwezig. Bijzonder is bovendien dat een deel van de bebouwing uit de periode 1925-1940, d.w.z. de stadsboerderijen en de woning van de directeur van de landaanwinning, nog in redelijke gave staat verkeert.

Criteria voor aanduiding van gebieden met bijzondere waarde

Criteria :

		Gebied 1	2
I.	Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit, zoals:		
1.	kwaliteit van het ruimtelijk concept;		
2.	betekenis vanwege verkaveling/ inrichting/voorzieningen;		+
3.	betekenis vanwege architectonische/ architectuur-historische kwaliteiten;	+	
4.	betekenis vanwege specifieke vorm voor specifiek functionele ontwikkeling.	+	+
II.	Bijzondere historische betekenis, zoals:		
1.	structuur, bestemming of verschijnings- vorm verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;	+	+
2.	betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedenbouwkundig denken;		+?
3.	betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering).		
III.	Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:		
1.	betekenis als onderdeel van een groter geheel;		+
2.	betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;	+	+
3.	betekenis vanwege markering van het stads- beeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel.		
IV.	Gaafheid (van de onder I t/m III genoemde kwaliteiten)	+	+
V.	Zeldzaamheid (van de onder I t/m III genoemde kwaliteiten)	+	+

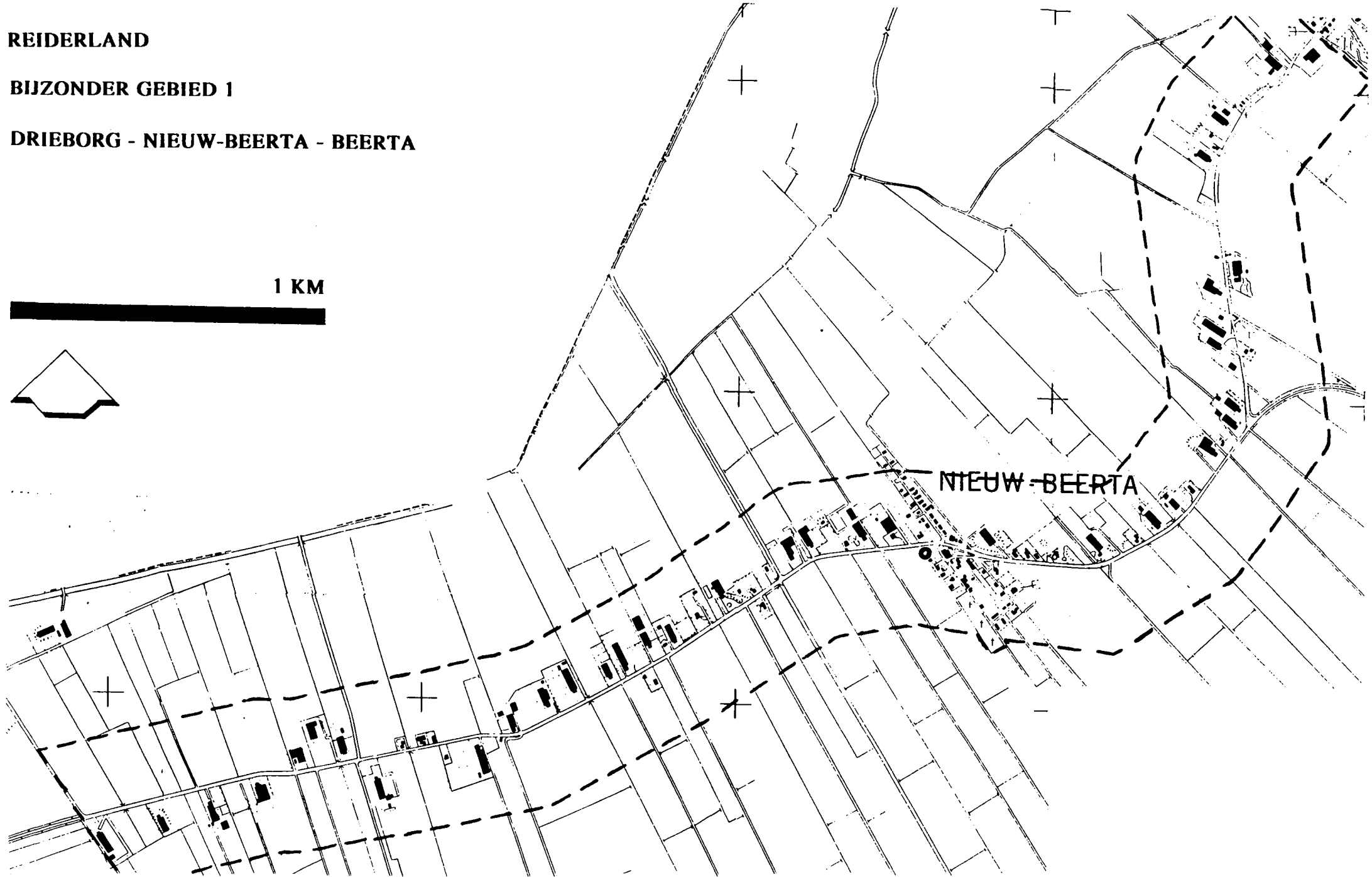
* op regionale schaal

REIDERLAND

BIJZONDER GEBIED 1

DRIEBORG - NIEUW-BEERTA - BEERTA

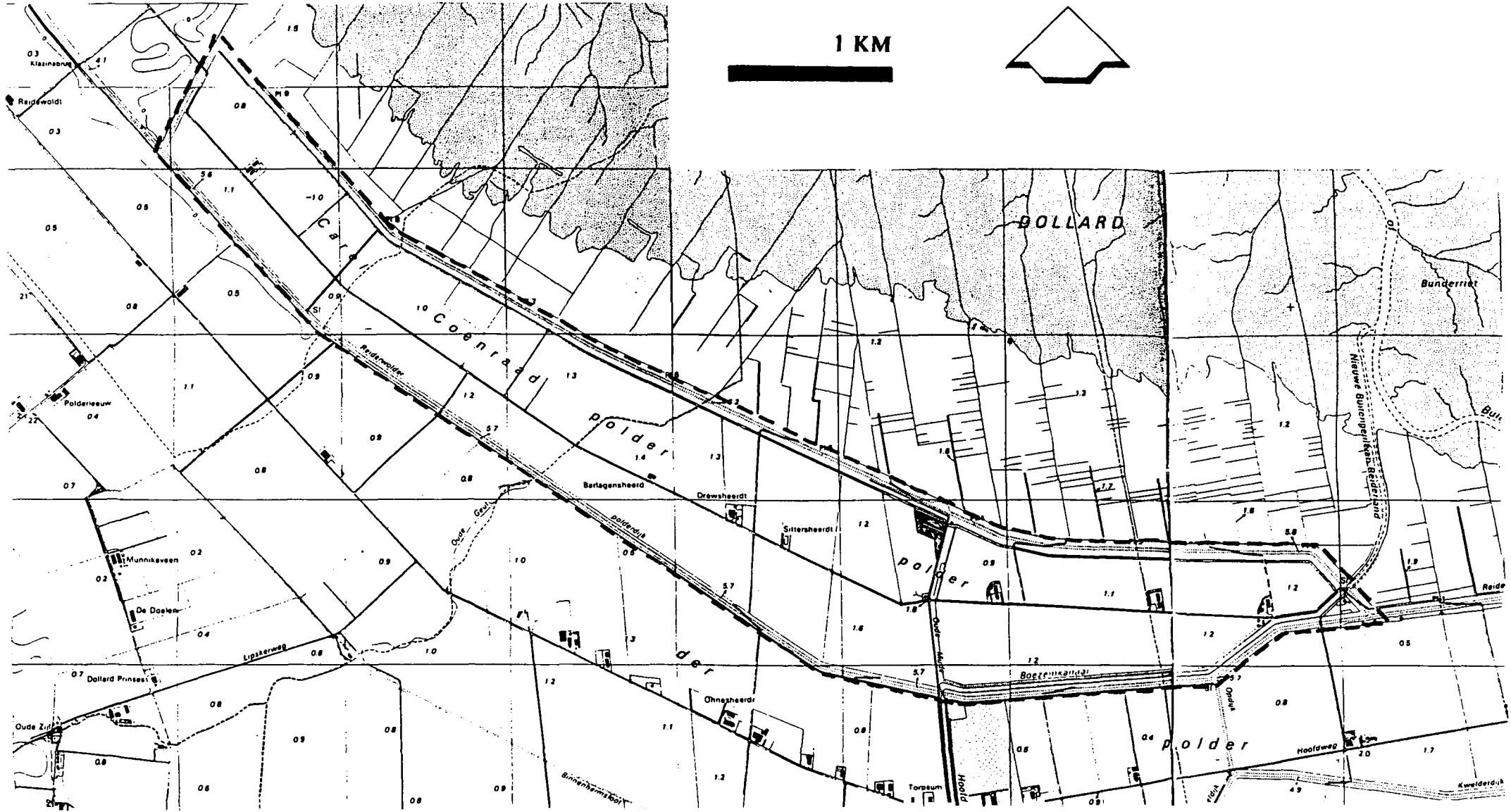
1 KM

REIDERLAND

BIJZONDER GEBIED 2

CAREL COENRAADPOLDER

Aanvulling gemeente beschrijving Finsterwolde:

6.3. Gebieden met bijzondere (stedebouwkundige) waarde

Op basis van de lokale inventarisatie (zie 6.3) en het stedebouwkundig veldonderzoek (zie 6.1) kan worden besloten een bepaald gebied als 'bijzonder' aan te duiden. Een dergelijke waardering heeft als doel enig onderscheid aan te brengen in de aard en kwaliteit van de grote hoeveelheid bebouwd oppervlak in de periode 1850-1940. Om zo'n gebied aan te kunnen duiden zijn de volgende criteria ontwikkeld:

1. intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit
2. bijzondere historische betekenis
3. stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving
4. gaafheid (van de onder 1 t/m 3 genoemde kwaliteiten)
5. zeldzaamheid (van de onder 1 t/m 3 genoemde kwaliteiten)

In de gemeente Finsterwolde is een gebied met bijzondere waarden aangeduid: de Carel Coenraadpolder.

Gebied: Carel Coenraadpolder

In het noorden van de nieuwe gemeente Reiderland, vrijwel langs de gehele kustlijn met de Dollard ligt de Carel Coenraadpolder. De polder wordt begrensd door de Carel Coenraadpolderdijk in het noorden, de Reiderwolderpolderdijk in het zuiden en de slaperdijk met de Johannes Kerkhovenpolder in het westen. Alle genoemde dijken vallen binnen de grenzen van het bijzonder gebied.

De Carel Coenraadpolder, genoemd naar de voormalige Commissaris der Koningin in Groningen C.C. Geertsema, is in de jaren 1924-1925 drooggelegd door de provinciale waterstaat in Groningen. Dit gebeurde op verzoek van de eigenaren van de kwelders: boeren die het nieuwe land via het recht van opstrek in eigendom kregen en de stad Groningen. De kosten van de inpoldering kwamen grotendeels voor hun rekening. Ten noorden van de Reiderwolderpolder (aangelegd in twee fasen in de jaren 1862-1874) werd op de slikken een nieuwe dijk aangelegd, de Carel Coenraadpolderdijk. De Reiderwolderpolderdijk verloor hiermee zijn zeewerende functie en werd een zogenaamde slaperdijk. In deze dijk werd een aantal coupures aangelegd om de nieuwe polder te ontsluiten. De buitensluis in het Beerster Zijldiep (nu Hoofdkanaal), toen de Beersterzijl of reiderlander Buitensluis geheten, werd vervangen door een schutsluis, de huidige Grote Slapersluis. Het Hoofdkanaal werd verlengd door het Boezemkanaal dat bij de Eerste Sluis in de Carel Coenraadpolder in de Dollard uitmondde. Door de polder liepen een paar oude waterwegen, de Oude Geut en de Oude of Beerster Mude.

Na de inpoldering werd de Carel Coenraadpolder verkaveld in grote, regelmatige blokpercellen. Deze oorspronkelijke verkavelingsstructuur is grotendeels nog in tact. Voor transport en verkeer werd de polder ontsloten door landwegen. Hoofdontsluiting is de weg die in de gehele lengterichting van de polder loopt. Op deze hoofdweg sluiten enkele verbindingswegen naar oudere polders en vervolgens naar de verschillende dorpen aan. De bebouwing in de polder die hoofdzakelijk uit boerderijen bestaat, ligt aan de noordzijde van de hoofdweg. In het oostelijke deel staan twee stadsboerderijen, gebouwd zoals de gevel vermeld in 1925, en een schuur. Tegenover de schuur staat een transformatorstation dat niet meer in gebruik is. Enkele jaren geleden is door de aanleg van een groot afwaterings-

kanaal de Eerste Sluis in de Carel Coenraadpolder die in het meeste oostelijke puntje van de polder lag verdwenen, alsook een gedeelte van de Reiderwolderpolderdijk met coupure. In het oostelijke deel staat, Carel Coenraadpolder 5, de vroegere woning van de directeur van de landaanwinning. In het westelijke deel van de polder staan particuliere boerderijen, waarvan alleen de 'Drewsheerd' geïnventariseerd is.

Vanwege de relatief grote gaafheid voor een stuk jong aangewonnen land is de Carel Coenraadpolder in het MIP aangeduid als gebied met bijzondere waarde. Ten eerste is de verkaveling grotendeels nog oorspronkelijk en zijn alle dijken, op een stukje Reiderwolderpolderdijk na, nog in tact. De drie bovengenoemde dijken zijn volgens provinciale rapporten van cultuurhistorisch, cultuurlandschappelijk en/of visueel-landschappelijk betekenis. Ze zijn reeds krachtens de dijkverordening beschermd. Daarnaast zijn de meeste civieltechnische kunstwerken, coupures en een sluis, nog aanwezig. Bijzonder is bovendien dat een deel van de bebouwing uit de periode 1925-1940, d.w.z. de stadsboerderijen en de woning van de directeur van de landaanwinning, nog in redelijke gave staat verkeert.

Criteria voor aanduiding van gebied met bijzondere waarde

Criteria :

- I. Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit, zoals:
 1. kwaliteit van het ruimtelijk concept;
 2. betekenis vanwege verkaveling/ inrichting/voorzieningen; +
 3. betekenis vanwege architectonische/ architectuur-historische kwaliteiten;
 4. betekenis vanwege specifieke vorm voor specifiek functionele ontwikkeling. +

- II. Bijzondere historische betekenis, zoals:
 1. structuur, bestemming of verschijningsvorm verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling; +
 2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedenbouwkundig denken; + ?
 3. betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering).

- III. Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:
 1. betekenis als onderdeel van een groter geheel; +
 2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving; +
 3. betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel.

- IV. Gaafheid (van de onder I t/m III genoemde kwaliteiten) +

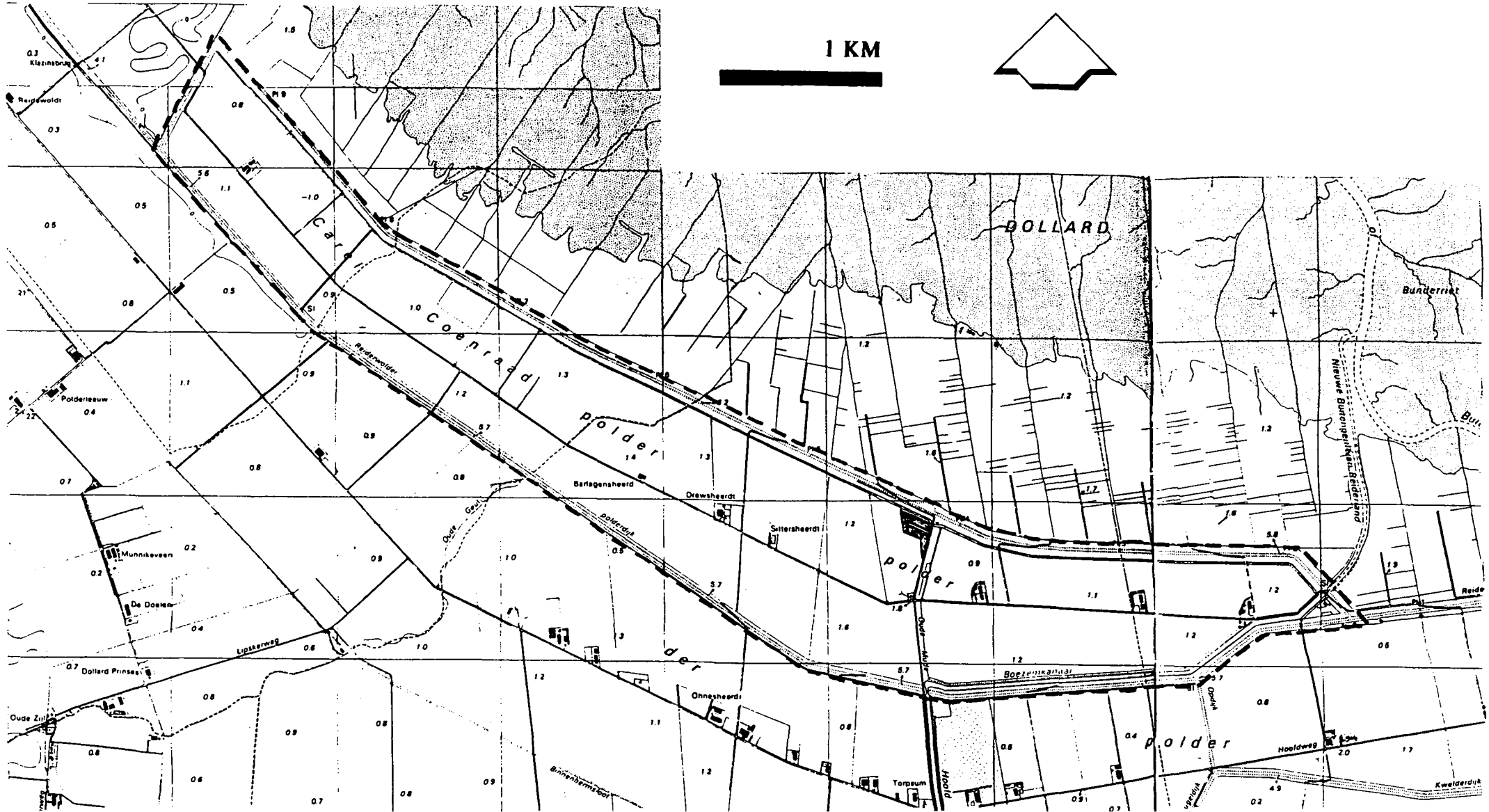
- V. Zeldzaamheid (van de onder I t/m III genoemde kwaliteiten) +

* op regionale schaal

REIDERLAND

BIJZONDER GEBIED 2

CAREL COENRAADPOLDER

FINSTERWOLDE

**gemeentebeschrijving
regio Oldambt/Westerwolde**

Monumenten Inventarisatie Project provincie Groningen

colofon

uitgever : Provincie Groningen

samenstelling : P. Harkema
M.H. Panman

eindredactie
en lay-out : L. Hacquebord

INLEIDING

De gemeentebescrijving van Finsterwolde is ontstaan in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP). Dit project is geïnitieerd door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en uitgevoerd door de provincies. Het heeft als doel een globaal overzicht te geven van de stedenbouw en bouwkunst uit de periode 1850-1940. De inventarisatie is per provincie, gebiedsgewijs aangepakt. Voor de provincie Groningen waren dat de volgende gebieden: het Hogeland (inclusief de gemeente Slochteren), het Westerkwartier, het Oldambt, de Veenkoloniën en het Gorecht.

Om greep te krijgen op het inventarisatiegebied is de volgende methodiek ontwikkeld:

- 1 er is een regiobescrijving gemaakt van elk van de hierboven genoemde gebieden, die een algemeen kader biedt voor de uitgevoerde inventarisaties;
- 2 in samenhang daarmee is per gemeente een gemeentebescrijving opgesteld, die nader ingaat op de ontwikkelingen in die gemeente;
- 3 verder zijn door middel van veldwerk structuren en objecten uit de betreffende periode geïnventariseerd. De inventarisatie heeft tevens als toetsing gediend van de regio- en gemeentebescrijving.

In de gemeentebescrijving van Finsterwolde wordt in het kort een beeld geschetst van de ontwikkelingsgeschiedenis van de gemeente tot 1940. De volgende aspecten komen hierbij aan de orde:

- 1 begrenzing en ligging van het gebied
- 2 ontstaansgeschiedenis
- 3 grondgebruik
- 4 infrastructuur
- 5 nederzettingsstructuur.

Na deze ontwikkelingsschets van de gemeente wordt tenslotte in hoofdstuk 6 doel en methodiek van het stedenbouwkundig veldonderzoek en de inventarisatie van de bouwkunst weergegeven.

Door de hele tekst staan steeds tussen haakjes inventarisatienummers vermeld. Hiermee wordt verwezen naar het vijf delen tellende rapport "Registratie cultuurhistorische waardevolle objecten", waarin de resultaten zijn neergelegd van een tussen 1981 en 1990 uitgevoerde inventarisatie van de bouwkunst in het herinrichtingsgebied Oost-Groningen.

Bij de totstandkoming van deze gemeentebescrijving en de inventarisatie hebben wij van de kant van de gemeente alle mogelijke medewerking ontvangen. Wij willen haar hiervoor hartelijk bedanken.

P.Harkema
M.H. Panman

Inhoudsopgave

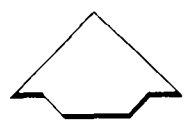
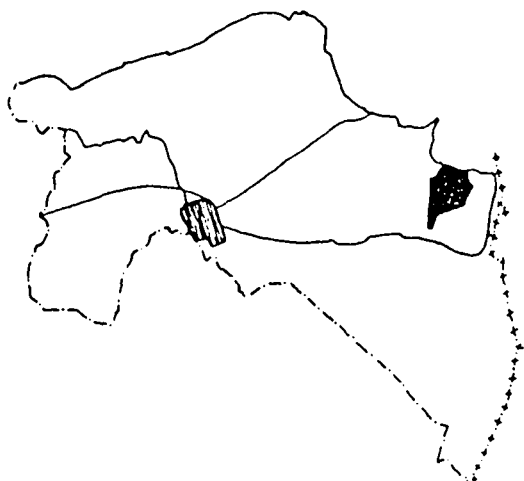
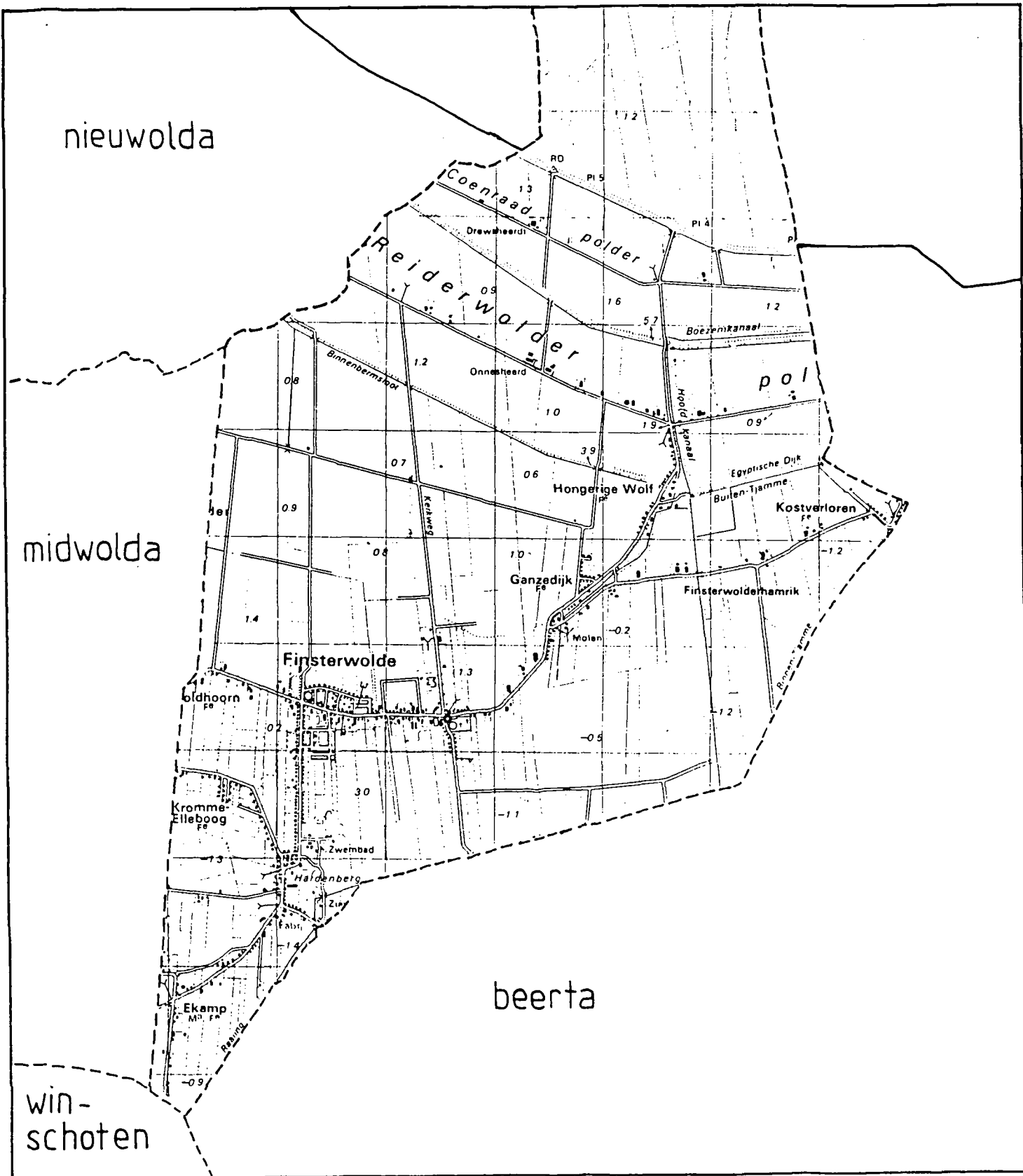
GEMEENTEBESCHRIJVING FINSTERWOLDE

1	Ligging.....	1
2	Ontstaansgeschiedenis.....	2
2.1	Geologische geschiedenis.....	2
2.2	Bewoningsgeschiedenis.....	3
3	Agrarisch grondgebruik.....	5
4	Infrastructuur.....	7
4.1	Landwegen.....	7
4.2	Waterwegen.....	7
4.3	Tramwegen.....	7
4.4	Overig vervoer.....	8
5	Nederzettingsstructuur.....	9
5.1	Algemeen.....	9
5.2	Nederzettingsstructuur per dorp.....	10
	- Finsterwolde.....	10
5.3	Verspreide bebouwing.....	12

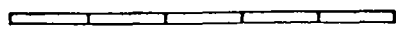
INVENTARISATIERESULTATEN

6	Inventarisatie stedenbouw en bouwkunst.....	14
6.1	Stedenbouwkundig veldonderzoek.....	14
6.2	Inventarisatie van de bouwkunst.....	15

LITERATUUR.....	16
-----------------	----

GEMEENTE
FINSTERWOLDE

2.5 km

GEMEENTEBESCHRIJVING FINSTERWOLDE

1 Ligging

De gemeente Finsterwolde ligt in het oosten van de provincie Groningen, grenst in het noorden aan de Dollard, in het oosten aan de gemeente Beerta, in het zuiden aan Winschoten en in het westen aan Nieuwolda en Midwolda.

Het grondgebied van de gemeente Finsterwolde beslaat 4618 ha waaronder 1162 ha (=25%) bekend is als de Dollard.

Tot deze gemeente behoren de volgende dorpen en gehuchten: Ekamp (gedeeltelijk), Finsterwolde, Finsterwolderhamrik, Ganzedijk, Goldhoorn, Hongerige Wolf, Kostverloren en Kromme-Elleboog.

Op 1 januari 1990 is de gemeente Finsterwolde samengevoegd met de gemeenten Nieuweschans, Beerta en een gedeelte van de gemeente Termunten, onder de naam Beerta.

2 Ontstaansgeschiedenis

2.1 Geologische geschiedenis

In het gebied waar de gemeente Finsterwolde ligt, het Oldambt, is het reliëf vrijwel uitsluitend bepaald door afzettingen uit het Pleistoceen en het Holoceen.

In de Saale-ijstijd (circa 120.000 jaar voor Chr.) werd het noordelijk deel van Nederland door landijs bedekt. In de eerste vier fasen werd het gehele Dollardgebied door landijs bedekt. In de laatste fase, de vijfde, kende het ijs in Oost-Groningen een periode van stilstand waarbij langs het ijsfront de ondergrond omhoog gestuwd werd tot lage heuvels.

Het "Schiereiland van Winschoten" is zo'n pleistocene opduiking, die wordt gekenmerkt door aanzienlijke hoogteverschillen. De lage heuvel van Finsterwolde is nog een uitloper van dit schiereiland van Winschoten. De heuvels zijn na de stuwing vermoedelijk geheel door landijs bedekt geraakt waardoor de vorm ervan enigszins gestroomlijnd en afgeplat is.

Door het landijs werd een pakket keileem afgezet dat in de meeste heuvels in het Dollardgebied aan of nabij het oppervlak voorkomt.

Gedurende het Weichselien, de jongste ijstijd, bereikte het landijs Nederland niet. In de zeer koude periodes kwamen dikke pakketten dekzand tot afzetting. In het Dollardgebied komt het dekzand aan de oppervlakte op en rondom de glaciële heuvels. De oorspronkelijke dekzandmorfologie is met name door menselijk ingrijpen nogal gewijzigd.

Bij aanvang van het Holoceen, 10.000 jaar voor Chr., werd het klimaat geleidelijk warmer en vochtiger waardoor een zeespiegelrijzing optrad en een daarmee gepaard gaande stijging van de grondwaterstand. Onder deze omstandigheden werd veengroei mogelijk. De veengroei is waarschijnlijk begonnen aan de randen van het Dollardkleigebied. Later breidde de veengroei zich uit over de lager gelegen delen van het pleistocene landschap.

In het veengebied ontwikkelde zich een afwateringsstelsel met tal van kleine veenriviertjes (o.a. de Tjamme) die van zuid naar noord stroomden. Van dit afwateringsstelsel zijn nog enkele overblijfselen te herkennen.

De veengroei heeft in het Oldambt, dat afgeschermd werd door de oeverwallen van de Eems, relatief lang ononderbroken plaats kunnen vinden.

Ongeveer 3000 jaar voor Chr. kwam het in het Dollardgebied tot getijde-afzettingen. In de omgeving van Beerta werden toen mariene sedimenten afgezet in een geulensysteem. In de 15e en 16e eeuw werd het Dollardgebied grotendeels door de zee overstroomd.

Hierbij werden twee grote baaien gevormd: de westelijke Dollardboezem (voorheen Oldambt) en de oostelijke Dollardboezem (voorheen Reiderland). De invloed van de zee reikte, vooral langs de Westerwoldse A en de Pekel A, diep het land in.

De Dollardboezems zijn vervolgens langzamerhand weer dicht geslibd en successievelijk ingedijkt. Het materiaal dat in de Dollardboezems tot afzetting kwam wordt Dollardklei genoemd. Na de inpoldering hebben op verschillende plaatsen nog dijkdoorbraken en zeeoverslagen plaatsgevonden. Op sommige plaatsen zijn de kolken nog herkenbaar (o.a. in gemeente Beerta). De Dollardpolders worden ingedeeld in oudste en jongste polders. In de gemeente Finsterwolde grenzen de jongste polders direkt aan het schiereiland van Winschoten. De grens ligt grofweg ten zuiden van Ganzedijk. De jongste polders zijn hoger opgeslibd dan de oudste en hun ligging is noordelijker. De dijken in de jongste polders zijn nog vaak herkenbaar.

De bodem van de jongste Dollardpolders bestaat uitsluitend uit kalkrijke, overwegend zware kleigronden. De oudste Dollardpolders bestaan uit kalkarme zware kleigronden, al dan niet gemengd met veen. De bodem van het Schiereiland van Winschoten bestaat naast keileem uit zandgronden. De hoogteligging in de gemeente Finsterwolde varieert van -1.6m NAP bij Finsterwolderhamrik tot +3.0m NAP ten zuiden van Finsterwolde.

De afwatering van het gebied vond eeuwenlang plaats via een stelsel van kleine veenriviertjes (o.a. de Tjamme) die van zuid naar noord stroomden. Van dit afwateringsstelsel zijn nog enkele overblijfselen te herkennen.

De waterhuishouding verslechterde toen de oostelijke Dollardboezem langzamerhand werd ingedijkt. Vanaf 1636 was de organisatie van de waterhuishouding in handen van een groeiend aantal zijlvesten. Deze werden in 1864 samengevoegd tot het waterschap Reiderland.

In de zeventiende eeuw werden het Buiskooldiep en het Beersterzijldiep gegraven. In de twintigste eeuw ontstond bij de aanleg van de Carel Coenraadpolder (zie paragraaf 2.2) het Boezemkanaal.

2.2 Bewoningsgeschiedenis

De oudste bewoning in het Dollardgebied heeft plaats gevonden op de pleistocene zandruggen, zoals bijvoorbeeld het Schiereiland van Winschoten. In de 10e-11e eeuw is hier al sprake van bewoning. Ook de zandopduiking waarop de plaats Finsterwolde ligt, was in de 11e eeuw al bewoond. Vanuit deze zandopduiking werd het omliggende land in cultuur gebracht. Daarnaast kwam ook bewoning voor op de brede klei-oever

van de Eems en langs de rivieren de Termunter Ee en de Westerwoldse A. Het lager gelegen veengebied was veel minder dicht bewoond.

In de 15e en 16e eeuw werd het gebied in het noordoosten van Groningen geteisterd door overstromingen van de Dollard. De bedijkingen in dit gebied moeten al vroeg een aanvang hebben genomen. Waarschijnlijk hebben er voor 1413 al dijken bestaan. Van een eerste grote bedijking is sprake in 1545. Daarna werden langzamerhand de gronden bedijkt en ingepolderd.

Jaartallen van opeenvolgende bedijkingen zijn: 1819 (Finsterwolderpolder), 1862 (Reiderwolderpolder), 1924 (Carel Coenraadpolder).

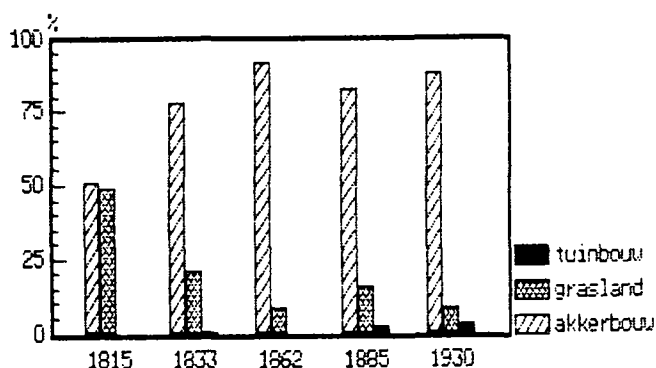
Tussen het Schiereiland van Winschoten en de jongste Dollardpolders bevindt zich nog een stukje veengebied, in de overgangszône van de hoger gelegen keileem-, zand- en veengronden en de lager gelegen kleigronden van de Dollardpolders. Dit veengebiedje bevindt zich tussen Finsterwolde en Beerta.

3 Agrarisch grondgebruik

De gemeente Finsterwolde is een typische Oldambster akkerbouw-gemeente. Dit gegeven wordt geïllustreerd aan de hand van de volgende tabel en grafiek.

Agrarisch grondgebruik

jaar	% bouw-land	% gras-land	% tuin- bouw	tot. opp. cultuurgrond (ha)
1815	51,0	49,0		2187,42
1833	78,1	21,0	0,9	2343,84
1862	91,1	8,9		2395,50
1885	82,2	15,6	2,1	2321,16
1930	87,7	8,7	3,6	3349,98

bron: E.W. Hofstee (1985)

Het Oldambt was reeds lange tijd het akkerbouwgebied bij uitstek. Het overgrote deel van de kleigronden langs de Dollard was in de 18e eeuw in gebruik als grasland. Voor het begin van de 19e eeuw zette zich een verschuiving van veeteelt naar akkerbouw in. De richting van deze verschuiving was van noord naar zuid: in de gemeenten aan de Dollardkust zetten de ontwikkeling eerder in, gevolgd door de zuidelijker gelegen gemeenten. Redenen voor deze omslag zijn waarschijnlijk geweest de veepest en het feit dat een bouwboer meer aanzien genoot dan een veeboer.

In de gemeente Finsterwolde is de verschuiving in de richting van de akkerbouw al voor 1800 ingezet. Uit de grafiek blijkt dat het percentage bouwland in 1815 al vrij aanzienlijk was. Opmerkelijk is dat in de periode 1862-1885 het percentage grasland weer stijgt. De oorzaak kan gezocht worden in de gunstige ontwikkeling in de prijzen van veehouderijproducten in de tweede helft van de 19e eeuw. De oppervlakte grasland werd hierdoor vergroot.

Na 1885 daalde het percentage grasland opnieuw. Deze ontwikkeling in de richting van de akkerbouw vindt

waarschijnlijk zijn oorsprong in het in gebruik nemen van de kunstmest. De vruchtbaarheidsproblemen die misschien een tijd lang de overgang naar akkerbouw hadden doen stagneren, schenen nu voorgoed te zijn opgelost.

Het aanslibben van het kwelderland heeft geleid tot verschillende inpolderingen en bedijkingen. Enkele van deze dijken zijn nog in het landschap zichtbaar. Andere zijn alleen nog te herkennen aan het verschil in perceelsstructuur (landzijde blokverkaveling, zeezijde opstreckende heerdenverkaveling) en aan de ligging van de boerenbedrijven aan de landkant van de dijk.

Tussen 1819 en 1924 zijn de volgende gebieden ingepolderd:

- 1819 Finsterwolderpolder
- 1862 Reiderwolderpolder
- 1924 Carel Coenraadpolder.

De verkavelingssituatie in de gemeente is in de loop der tijd ten gevolge van de ruilverkaveling iets veranderd. De regelmatige blokverkaveling van het noordelijk gedeelte van de gemeente is grotendeels bewaard gebleven.

In het zuidelijk gedeelte is de strokenverkaveling vervangen door een blok-strookverkaveling. Dit is een tussenvorm van strook- en blokverkaveling, m.a.w. een tussenstation in de schaalvergroting. Hierbij zijn bepaalde lengtesloten verdwenen en zijn er dwarssloten gegraven.

De opstreckende verkaveling komt nog tot uitdrukking in het landschap in de buurgemeente Beerta, namelijk in de polder Nieuwe Spitlanden.

Naast het agrarisch grondgebruik is er in deze gemeente niet of nauwelijks sprake van anderssoortig grondgebruik.

4 Infrastructuur

4.1 Landwegen

De wegenstructuur in de gemeente Finsterwolde wordt bepaald door:

- het tracé van de aangelegde dijken
- de ligging van de zandopduiking van Finsterwolde.

De gemeente Finsterwolde is ontstaan rond een zandopduiking die onderdeel is van het Schiereiland van Winschoten. Deze zandopduiking bepaalt in grote mate het wegenpatroon. De weg van Oostwold naar Finsterwolde bestaat in 1850 al, evenals de weg naar Beerta. Tussen 1850 en 1900 gaat de verharding van het wegennet door. In het noordelijk deel van de gemeente worden in de ingepolderde gebieden wegen aangelegd.

Tussen 1900 en 1940 vindt vooral uitbreiding van het wegennet in de bebouwde kom van Finsterwolde plaats.

4.2 Waterwegen

In de gemeente Finsterwolde komen anno 1990 de volgende waterwegen voor:

- Binnen-Tjamme (natuurlijk)
- Boezemkanaal (gegraven 20e eeuw)
- Buiten-Tjamme (natuurlijk)
- Hoofdkanaal (vroeger Buiskooldiep, gegraven 17e eeuw)
- Tjamme (natuurlijk)
- Beersterzijdiep (gedeeltelijk gedempt, gegraven 17e eeuw).

De waterwegen in deze gemeente zijn overblijfselen van het natuurlijke afwateringsriviertje de Tjamme dat van zuid naar noord liep. Deze Tjamme is in de loop der tijd genormaliseerd en langzamerhand zijn delen ervan verdwenen. De bovengenoemde wateren zijn hiervan de overgebleven resten.

In het Beersterdiep (nu gedeeltelijk gedempt) heeft een stoomgemaal gelegen op de grens met de gemeente Beerta.

4.3 Tramwegen

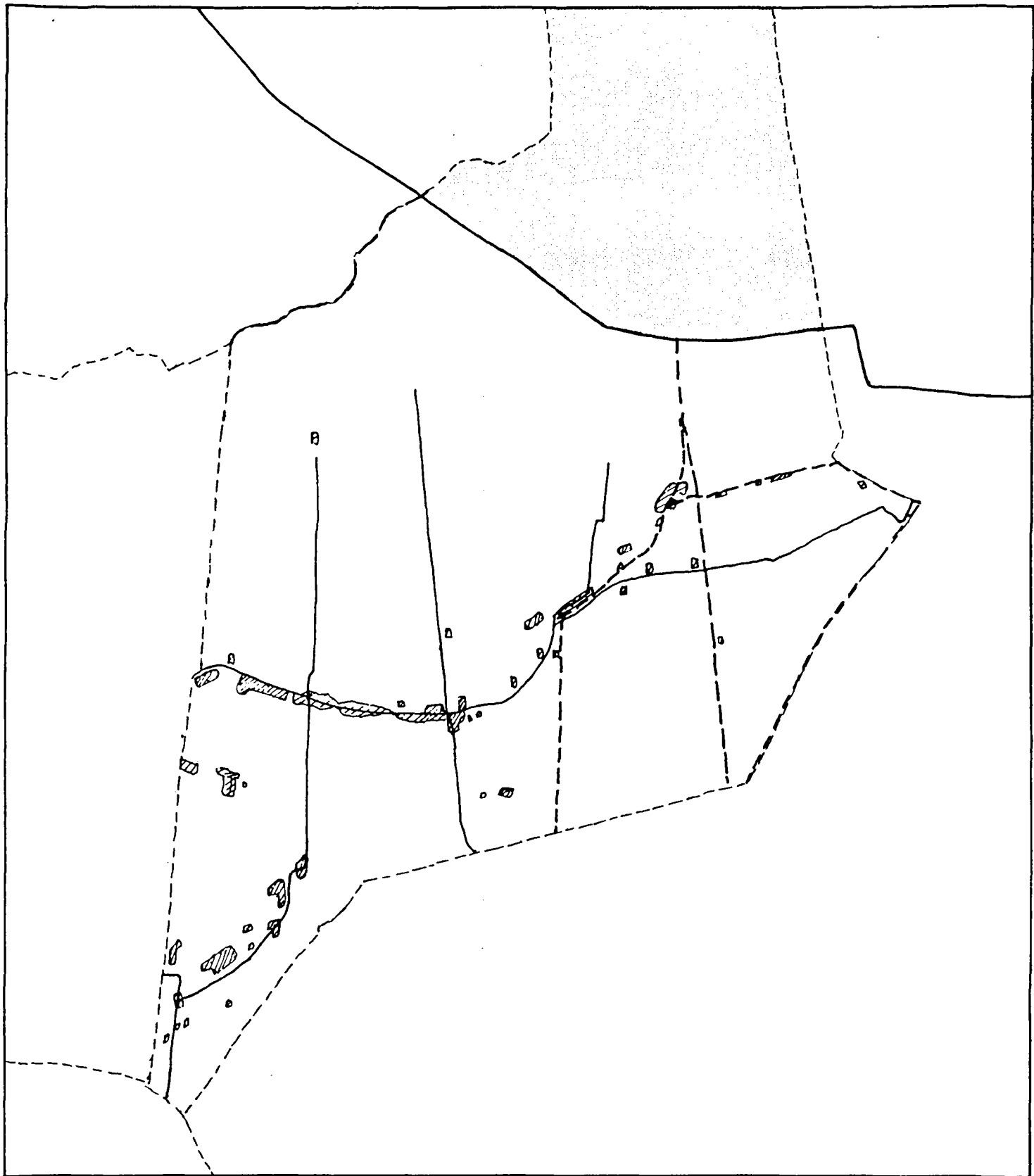
Aan het einde van de 19e eeuw kwamen er in Nederland nieuwe vervoermiddelen tot ontwikkeling. Ook in de gemeente Finsterwolde bestond deze behoefte. In 1882 werd er een lijn geopend door de Stoomtramwegmaatschappij "Oldambt-Pekela". Deze lijn liep van Finsterwolde over Beerta naar Winschoten. Aanvankelijk was de lijn gelegd van Scheemda over Oostwold naar Finsterwolde. Dit gedeelte is echter in 1884 opgebroken.

In het westen van de plaats Finsterwolde heeft een tramremise gestaan (verdwenen).

4.4 Overig vervoer

Het vervoer van goederen naar bijvoorbeeld de stad Groningen ging meestal per tram. Kleine en grote goederen werden met de tram meegegeven. Ook boderijders zorgden voor het vervoer van goederen. Zij gingen met de hondekar of met paard-en-wagen en later per vrachtwagen naar de stad Groningen. Men kon bestellingen opgeven die uit de stad werden gehaald en aan huis werden afgeleverd.

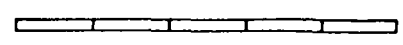
In de plaats Finsterwolde was een boderijder actief.

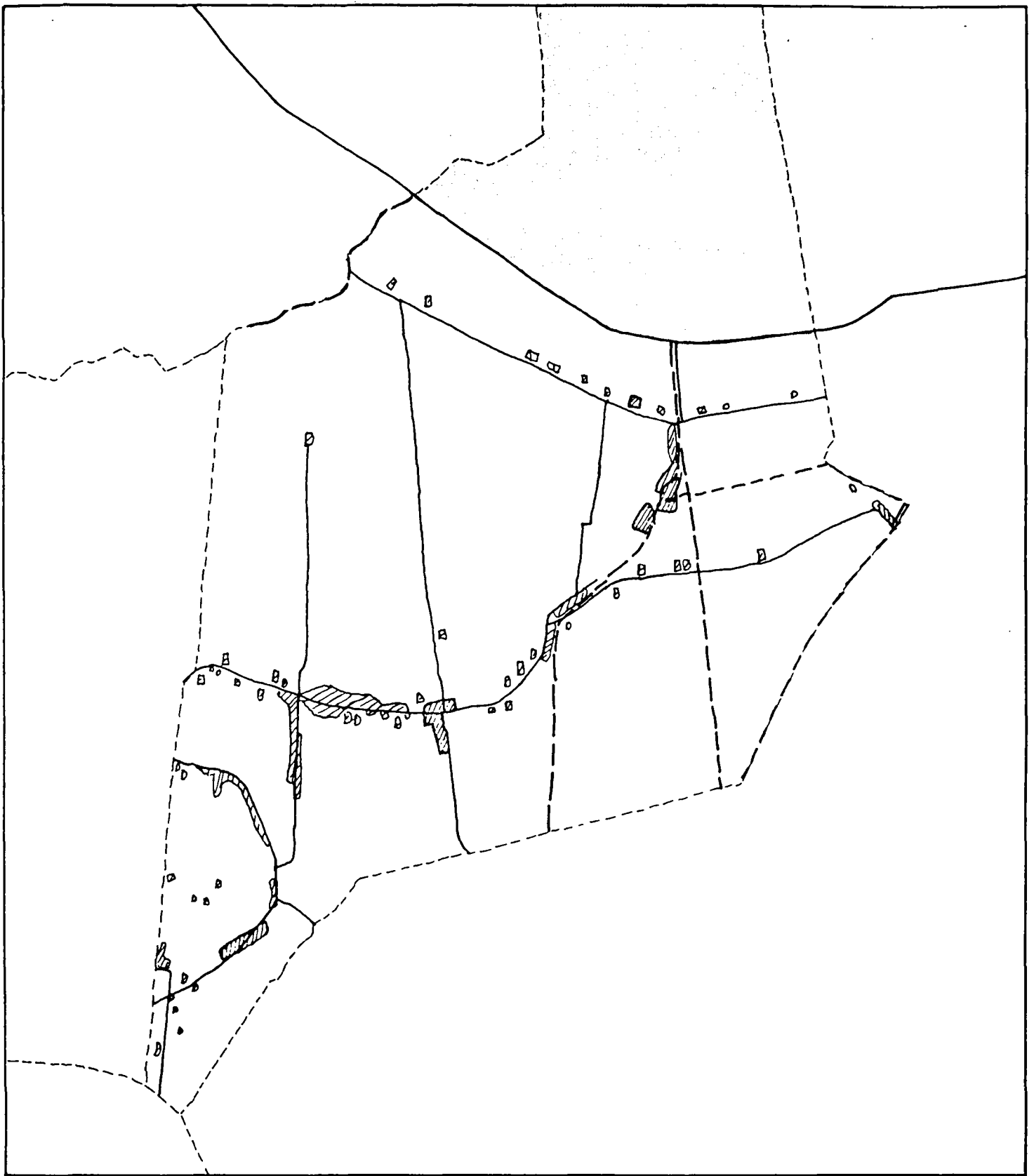
± 1850

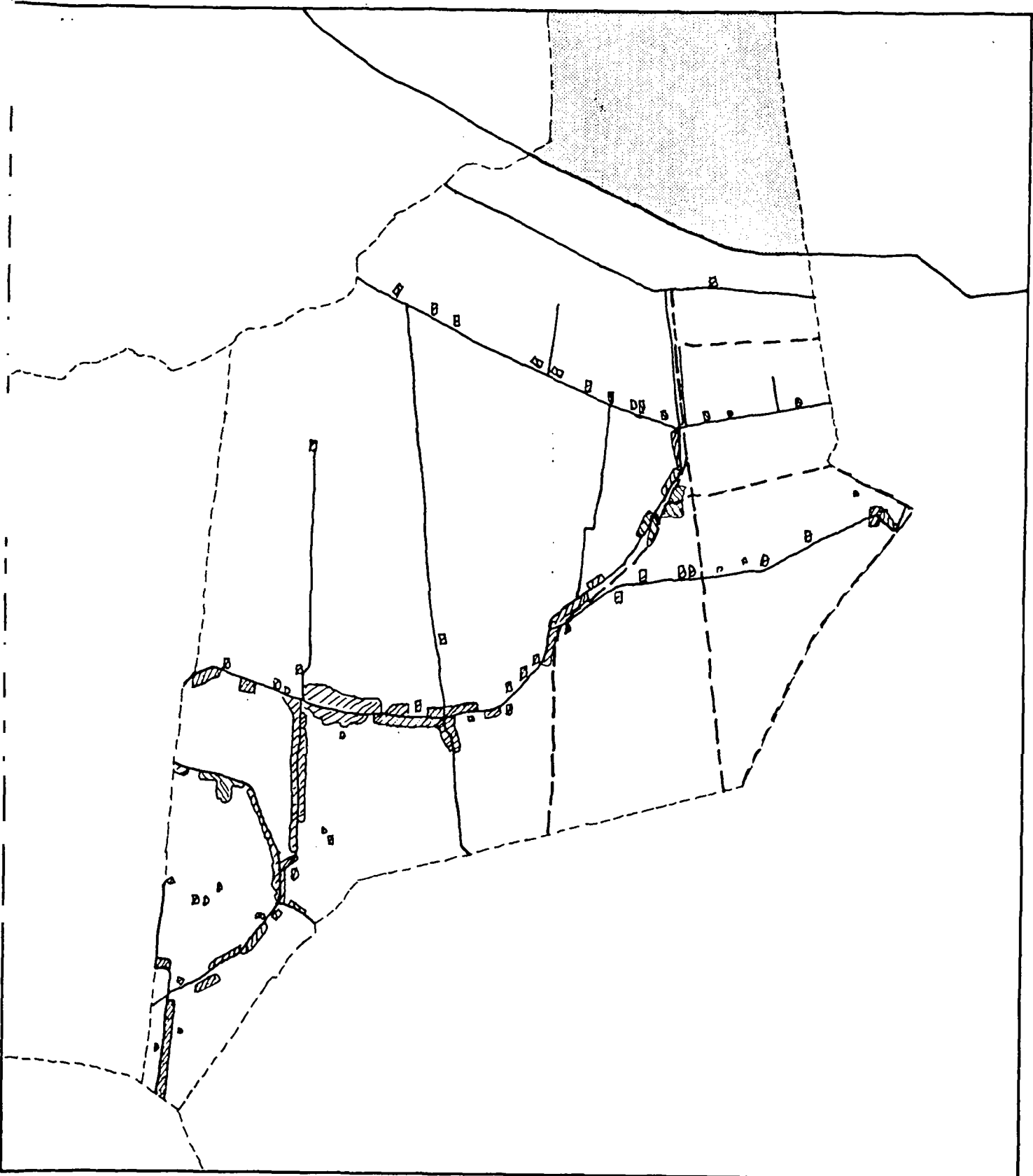
GEMEENTE
FINSTERWOLDE

2.5 km

± 1900

± 1940

5 Nederzettingsstructuur

5.1 Algemeen

In de gemeente Finsterwolde liggen het gelijknamige dorp en een aantal kleine gehuchten, te weten Ekamp, Finsterwolderhamrik, Ganzedijk, Goldhoorn, Hongerige Wolf, Kostverloren en Kromme Elleboog, die alle een agrarisch karakter hebben.

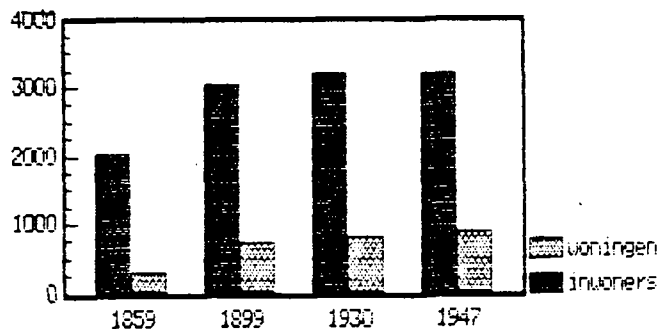
In deze eerste paragraaf wordt een beeld geschetst van de bevolkings- en woningaantallen. In de tweede paragraaf wordt de nederzettingsstructuur per kern beschreven en in de derde paragraaf de verspreide bebouwing.

inwoners

jaar	1859	1869	1879	1899	1930	1947	1987
aantal	2010	2268	2833	3051	3196	3195	2616

woningen

jaar	1859	1899	1930	1947	1987
aantal	307	726	816	897	1115

bronnen: - volkstellingen
- C.B.S.

Het inwonersaantal van de gemeente Finsterwolde liet een stijgend verloop zien tot aan 1930. Daarna nam het inwonersaantal af, in de periode 1947-1987 zelfs met 579 inwoners.

Oorzaak van de afname van het inwonertal na 1930 kan zijn de dalende werkgelegenheid in de landbouw. Ook bracht de omslag van grasland naar bouwland met name rond 1925 een mechanisatie (bijvoorbeeld de stoomdorsmachine) met zich mee waardoor er voor de

arbeiders op de boerderij geen werk meer was. Aangezien er weinig vervangende werkgelegenheid werd geboden (dit in tegenstelling tot de Veenkoloniën waar de landbouwverwerkende industrie zich ontwikkelde), trokken de mensen weg om elders, zoals in de industriestad Winschoten, werk te gaan zoeken.

De woningvoorraad in de gemeente Finsterwolde nam toe, maar de stijging varieerde sterk per periode. Zo nam in de periode 1930-1947 de woningvoorraad toe met slechts 80 woningen terwijl deze toename voor de periode 1859-1899 maar liefst 419 was.

De woningbezetting (het aantal inwoners per woning) daalde van 6,5 in 1859, via 4,2 in 1899, 3,9 in 1930 tot 2,3 in 1987.

5.2 Nederzettingsstructuur per dorp

In deze paragraaf wordt het dorp Finsterwolde samen met het gehucht Goldhoorn besproken. In de volgende paragraaf komt de in deze gemeente veelvuldig voorkomende verspreide bebouwing aan de orde.

FINSTERWOLDE

Het dorp Finsterwolde is gelegen in de zuidpunt van de gelijknamige gemeente. Het is ontstaan op een pleistocene dekzandrug die deel uitmaakt van het Schiereiland van Winschoten. Ten zuiden hiervan ligt een veengebied en ten noorden het kleigebied van de voormalige Dollardboezem.

Reeds in de 11e eeuw vindt hier bewoning plaats. Finsterwolde lag toen aan de oevers van de Dollard. De naam "Finsterwolde" zou op de herkomst van de eerste bewoners kunnen duiden. Finster zou een verbastering zijn van het moederdorp Fiemel, gelegen bij de Punt van Reide, dat door de Dollard is verzwolgen. Vanaf de 16e eeuw wordt de Dollard ingepolderd. Ten gevolge van de stijging van de werkgelegenheid in de landbouw stijgt het aantal inwoners van Finsterwolde en is de nederzetting tot een dorp uitgegroeid.

rond 1850

Finsterwolde heeft een duidelijk wegdorp-karakter. Rond 1850 ligt aan weerszijden van de Hoofdweg die licht slingert van west naar oost, bebouwing die zich voornamelijk tussen de kruisingen met de Klinkerweg-Westbaan en C.G. Wiegiersweg-Kerkeweg concentreert. De bebouwing bestaat uit kleinschalige elementen zoals herenhuizen, arbeiderswoningen, burgerbehuizing, enkele winkels en een paar bedrijven met daartussen, vooral aan de zuidzijde, grote Oldambster boerderijen. Aan de noordzijde ligt het oude Rechthuis dat in 1972 is afgebroken. De kleinere panden staan dicht en haaks op

de weg, terwijl de grootschalige elementen iets verder achteruit liggen en hun noklijnen evenwijdig aan de kavelrichting hebben.

Aan de noordzijde liggen achter het hoofdlint enkele stroken met arbeiderswoningen. Aan de Molenlaan ligt de korenmolen van Immenga (1953 afgebroken). Ten zuidoosten van de kruising van de Hoofdweg met de C.G. Wiegersweg-Kerkeweg ligt de 13e eeuwse N.H.-kerk met een toren uit 1822 en een begraafplaats (invent.nr. 399). Vanaf de kruising met de Klinkerweg-Westbaan neemt de bebouwing naar het westen eerst af en vervolgens weer toe. Dit vervolg op de Hoofdweg is de Goldhoorn. Het gehucht wordt gevormd door een zestal boerderijen die hun nok evenwijdig aan de kavelrichting hebben en in de bocht van de weg achter elkaar zijn gelegen.

1850-1900

In de tweede helft van de vorige eeuw neemt de bebouwing van Finsterwolde toe. Dit gebeurt o.a. door verdichting van het hoofdlint door met name de bouw van kleinere panden zoals herenhuizen en burgerwoningen van het symmetrische type.

Daarnaast verschijnen enkele grotere elementen. In 1883 worden een lagere school aan de noordzijde (in 1974 gesloten, invent.nr. 394) en een gemeentehuis aan de zuidzijde (in 1961 verbouwd, invent.nr. 389) gebouwd. Ten westen van de kruising met de Klinkerweg wordt in 1882 de tramremise van de Stoomtrammaatschappij "Oldambt-Pekela" neergezet (verdwenen, zie 4.3) en aan de C.G. Wiegersweg een tramhalte (invent.nr. 400). Achter de noordzijde van de Hoofdweg vindt eveneens uitbreiding plaats. Hier ontstaan verschillende lanen met arbeiderswoningen van het krimpjestyle zoals de Meijerslaan, de Van Damslaan, de Dijkmeijerslaan en de Leeuwerkeslaan.

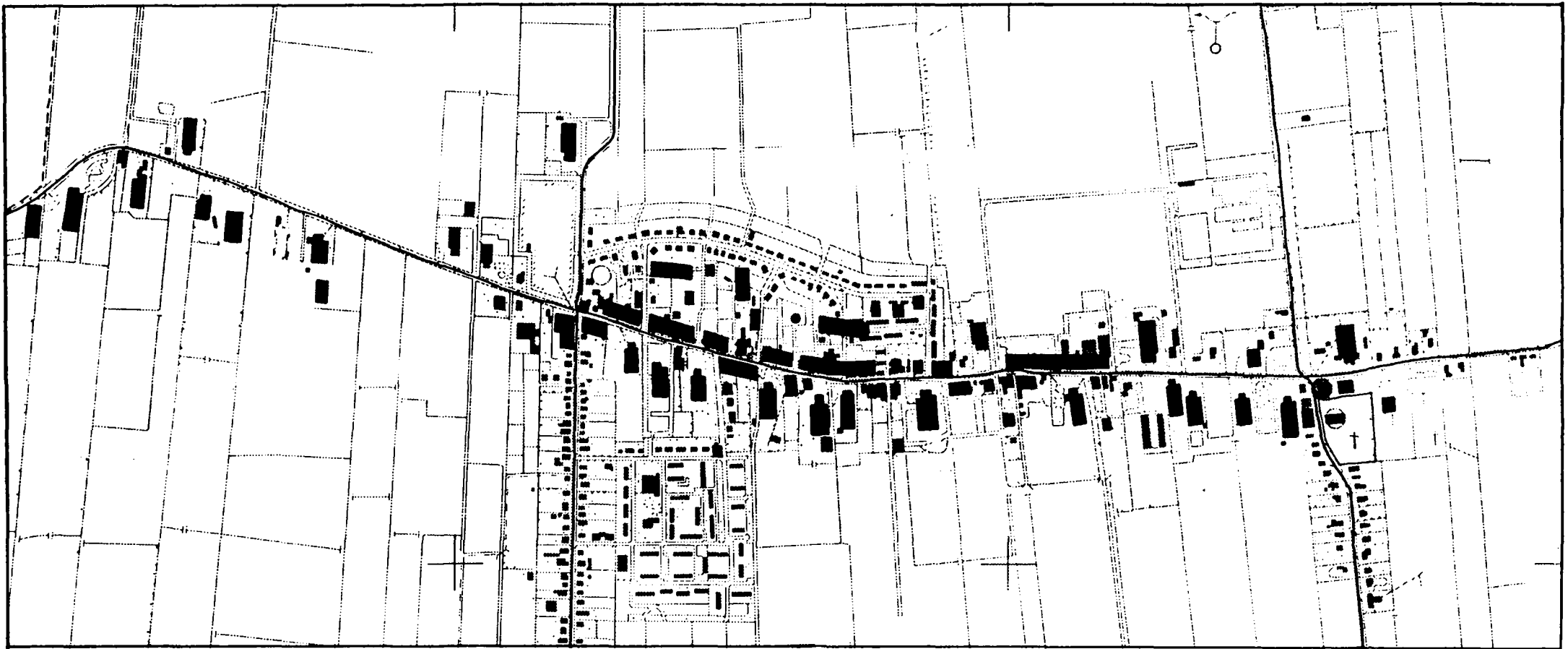
Daarnaast wordt er langs zijwegen gebouwd. Langs de Klinkerweg ontstaat aan de westzijde een serie arbeiderswoningen van het krimpjestyle. Langs de C.G. Wiegersweg worden enkele villa's neergezet. In de Goldhoorn vindt een kleine uitbreiding plaats. Een paar boerderijen worden vernieuwd.

1900-1940

Na de eeuwwisseling vindt er behalve een verdere verdichting van het hoofdlint een uitbreiding van de bebouwing achter de noordzijde van de Hoofdweg plaats. Het gebied tussen de Westbaan en de Tammingalaan raakt bijna geheel volgebouwd met arbeiderswoningen. In 1930 wordt aan de Westbaan een houten Gereformeerde kerk gebouwd (invent.nr. 383).

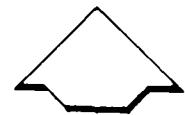
De bebouwing langs de Hoofdweg breidt zich na 1900 in oostelijke richting uit. Ten oosten van de kruising met de C.G. Wiegersweg worden in de jaren '20 en '30 enkele burgerwoningen neergezet.

De N.H. begraafplaats wordt uitgebreid met het middelste kerkhof als in 1900 de tussen de beide bestaande

± 1850

- bebouwing
- waterweg
- verharde landweg

FINSTERWOLDE

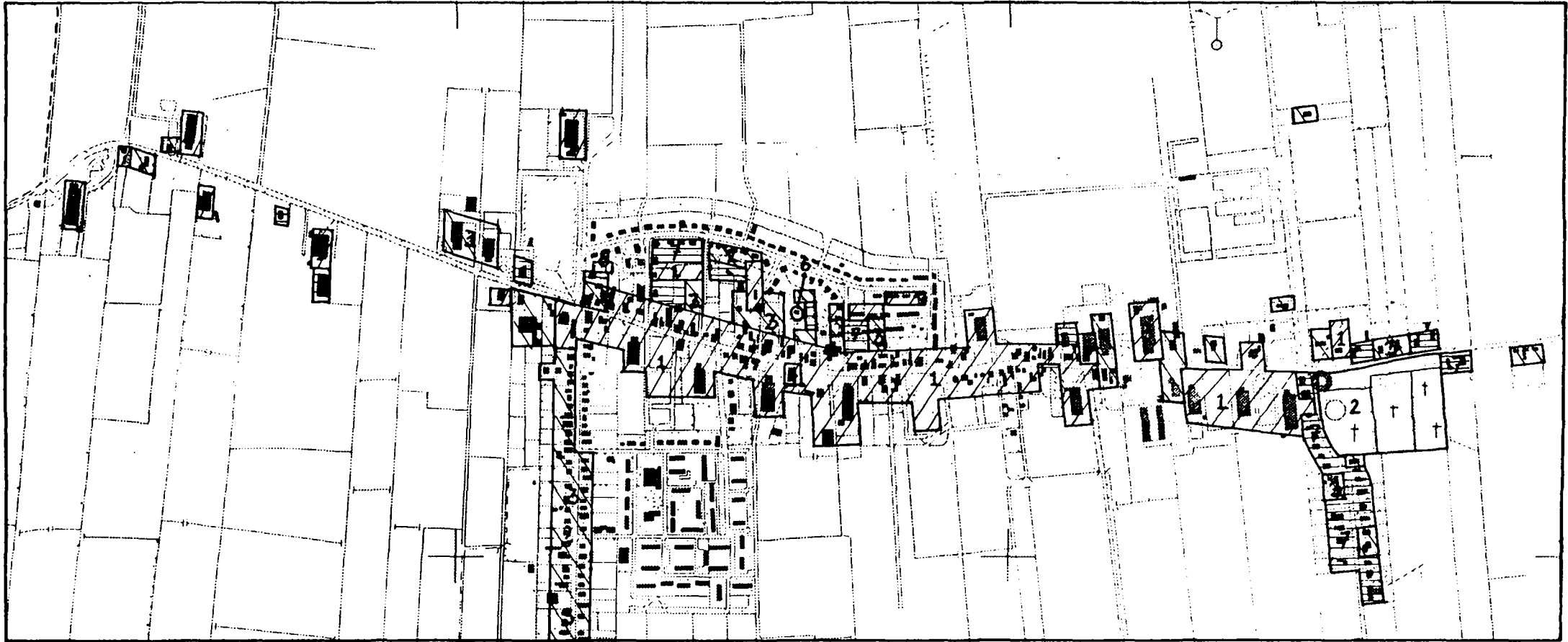
500 m

± 1900

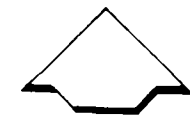
±1940

SITUATIE ±1940

LEGENDA

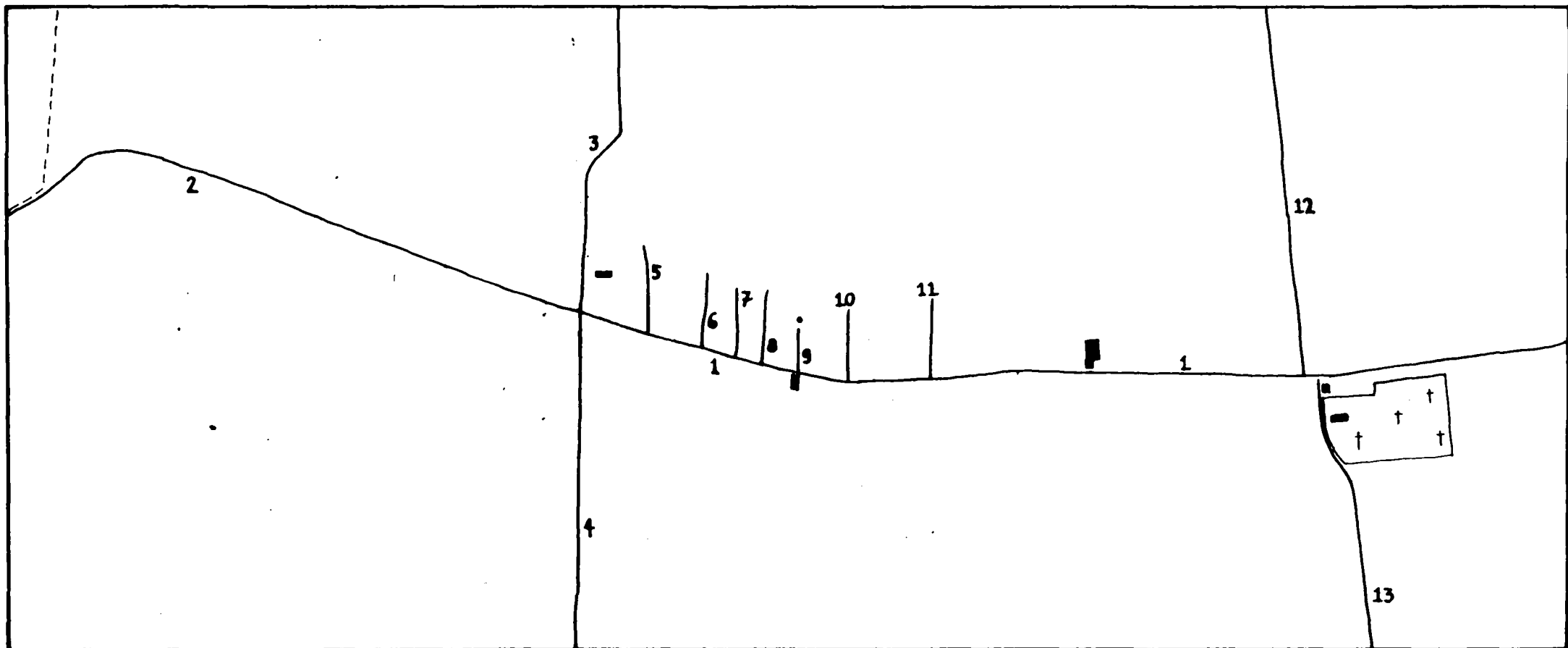
1. Bebouwingskern rond 1850	5. Lagere School
2. N.H. kerk, -toren en begraafplaats	6. Molen
3. Bebouwing 1850-1900	7. Bebouwing 1900-1940
4. Gemeentehuis	8. Gereformeerde kerk

FINSTERWOLDE

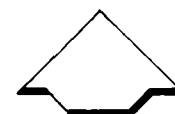

500 m

NAMEN VAN STRATEN

1. Hoofdweg
2. Goldhoorn
3. Westbaan
4. Klinkerweg
5. Meijerslaan
6. Van Damslaan
7. Sikslaan
8. Dijkmeijerslaan
9. Molenlaan
10. Leeuwerkeslaan
11. Tammingalaan
12. Kerkeweg
13. C.G. Wiegersweg

FINSTERWOLDE

500 m

kerkhoven liggende boerderij afbrandt. Langs de C.G. Wiegersweg verrijzen aan weerszijden villa's en een Marechaussee-kazerne.

In het westen van Finsterwolde breidt de bebouwing langs de Klinkerweg zich verder naar het zuiden, richting Hardenberg, uit. Hier ontstaat bij de splitsingen naar Ekamp en Kromme Elleboog een concentratie van bebouwing. Aan weerszijden worden arbeiderswoningen gebouwd van het krimpjestyle. In de bocht naar het westen (zie infrastructuurkaarten) ontstaat een klein wijkje met dubbele, symmetrische arbeiderswoningen.

Na 1940 groeit Finsterwolde verder. In de jaren '50 en '60 wordt het gebied ten noorden van de hoofdlint gesaneerd. De bestaande bebouwing wordt door een woonwijk met dubbele woningen vervangen. Ten oosten van de Klinkerweg wordt in de jaren '70 een tweede woonwijk gerealiseerd. Ten zuiden hiervan is een sportpark met zwembad aangelegd.

5.3 Verspreide bebouwing

De gemeente Finsterwolde kent veel verspreide bebouwing. Behalve in de vorm van gehuchten ligt veel van deze bebouwing verspreid in de Reiderwolder- en Carel Coenraadpolder. In het noordoosten, in het kleigebied, liggen de gehuchten Ganzedijk, Hongerige Wolf, Finsterwolderhamrik en Kostverloren, in het zuidwesten, in het voormalige veengebied, liggen Ekamp en Kromme Elleboog.

Ganzedijk is ontstaan langs een vroegere zeedijk. Parallel aan de weg die deze dijk volgt, ligt, nu nog gedeeltelijk, het Beersterzijldiep. Het gehucht bestaat uit een paar Oldambster boerderijen en een groot aantal arbeiderswoningen, meestal van het krimpjestyle. Op de splitsing van de Hoofdweg met de weg naar Finsterwolderhamrik staat aan het Beersterzijldiep een korenmolen (invent.nr. 402). In de jaren '60 is ten noorden van de G. Gernaatweg een kleine woonwijk aangelegd.

Langs dezelfde dijk waaraan Ganzedijk gelegen is, ligt iets noordelijker Hongerige Wolf. Langs de westzijde van de dijk liggen arbeiderswoningen van het krimpjestyle. Ten oosten van de dijk ligt de Sluisbuurt. Hier kwamen vroeger het Beersterzijldiep en de Buiten Tjamme in het Buiskooldiep. Ten oosten van dit vroegere knooppunt van waterwegen liggen overblijfselen van de Beerster- of Bellingwolderzijschans. Deze schans is in de 17e eeuw aangelegd en rond 1850 geslecht. Een klein deel van het noordelijk bastion is nog intact.

Ten oosten van Ganzedijk ligt Finsterwolderhamrik. Langs een weg liggen aan de noordzijde Oldambster boerderijen met hier en daar een arbeiderswoning.

Bij Kostverloren sluit Finsterwolderhamrik aan op de Oude Dijk (zie Drieborg, gemeente Beerta). Kostverloren

is een gehucht van arbeiderswoningen, ontstaan op een samenkomst van de Oude Dijk met de Binnen Tjamme.

De gehuchten in het zuidwesten van de gemeente hebben een ander karakter dan die in het noorden. In het zuidwesten bestaat de bebouwing voornamelijk uit veenarbeidershuizen en keuterboerderijen met soms een grotere Oldambster boerderij ertussen.

Ekamp ligt langs de weg Winschoten-Finsterwolde en sluit aan op Hardenberg. Het gehucht bestaat uit kleinere Oldambster boerderijen en arbeiderswoningen van het krimpjestyle die aan weerszijden schuin ten opzichte van de weg zijn georiënteerd.

Kromme Elleboog is ontstaan langs de weg van Hardenberg naar Oostwold. Aan de zuidzijde van deze weg ligt bebouwing bestaande uit boerderijen en arbeiderswoningen. Dwars op de weg lopen enkele lanen waaraan eveneens arbeiderswoningen liggen.

Naast gehuchten bestaat de verspreide bebouwing in de gemeente Finsterwolde, zoals gezegd, uit boerderijen die verspreid in de Reiderwolder- en Carel Coenraadpolder liggen. Deze boerderijen zijn meestal van het Oldambtster type (oud of modern) en zijn omringd door beplanting zodat ze als eilandjes in de vlakke polders liggen. Samen met de nog aanwezige dijkenstructuur met haar coupures en sluizen, zoals de Grote Slapersluis, bepalen zij het beeld van het Noordoost-Groninger landschap.

6 Inventarisatie stedebouw en bouwkunst

De inventarisatie van stedebouw en bouwkunst heeft als doel inzicht te krijgen in de stedebouwkundige ontwikkelingen die binnen de gemeente hebben plaatsgevonden en in wat er aan waardevolle structuren, complexen en objecten bewaard is gebleven.

De inventarisatie bestaat uit een stedebouwkundig veldonderzoek en een inventarisatie van de bouwkunst.

6.1 Stedebouwkundig veldonderzoek

Door middel van een stedebouwkundig veldonderzoek worden de globale bevindingen over de ontwikkelingen binnen de verschillende kernen in de gemeente geverifieerd.

Wanneer er in een nederzetting in de periode 1850-1940 een noemenswaardige ruimtelijke ontwikkeling heeft plaatsgevonden wordt deze op basis van een stedebouwkundige typologie in kaart gebracht. De stedebouwkundige typologie kent een hoofdindeling naar oorspronkelijke functie en ruimtelijke opbouw. Ze onderscheidt de volgende gebieden:

1 stedelijk ingerichte gebieden

1.1 algemeen (functie: gemengd of wonen)

1.2 stedelijke villagegebieden

2 niet-stedelijk ingerichte gebieden

2.1 algemeen (functie: gemengd of wonen)

2.2 tuinwijkachtige ontwikkelingen (functie: wonen)

2.3 villagegebieden (functie: wonen)

3 gebieden zonder woonfunctie

3.1 industriegebieden (functie: industrie/bedrijvigheid/handel/verkeer)

3.2 groene gebieden (functie: openluchtrecreatie, begraafplaatsen etc.)

andere aanduidingen:

-lineaire ontwikkelingen (functie: gemengd of wonen)

-bestaande kern voor 1850

-gereconstrueerd gebied

-hoofdinfrastuctuur

In de gemeente Finsterwolde heeft in de periode 1850-1940 in geen van de nederzettingen een vermeldenswaardige uitbreiding plaatsgevonden. Er was slechts sprake van verdichting langs het in 1850 al aanwezige stratenpatroon en/of uitbreiding langs bestaande (doorgaande) wegen. Om deze reden is een stedebouwkundige typologie achterwege gelaten.

6.2 Inventarisatie van de bouwkunst

De inventarisatie van de bouwkunst heeft als doel de (meest) kenmerkende objecten en complexen voor de ruimtelijke, functionele en architectuur-historische ontwikkelingen in de periode 1850-1940 vast te leggen. Essentieel voor de inventarisatie is dat ze 'breed' wordt uitgevoerd. Omdat er in de periode 1850-1940 erg veel gebouwd is heeft de Rijksdienst voor Monumentenzorg als uitgangspunt geformuleerd dat er bij de selectie van objecten/complexen sprake moet zijn van een "herkenbare mate van representativiteit voor de cultuurhistorische ontwikkelingen van de betreffende bouwperiode in de ruimste zin van het woord".

Om het wat overzichtelijker te maken is voor de inventarisatie in de provincie Groningen een onderscheid gemaakt tussen twee categorieën objecten/complexen:

1 die objecten/complexen die een sociaal, economisch of cultuur-historisch belang vertegenwoordigen. Binnen deze categorie vallen objecten/complexen als fabrieken, scholen, kerken, bruggen, boerderijen etc.

2 die objecten die een representatief beeld geven van de woonbebouwing in de verschillende gemeenten.

Daarnaast kan er bij beide categorieën sprake zijn van een extra, de architectonische kwaliteit betreffende, waardering.

Als algemene regel bij de selectie van deze twee categorieën bouwwerken geldt dat ze gaaf moeten zijn. Dat wil zeggen, er mogen aan het bouwwerk geen ingrepen hebben plaatsgevonden die het in zijn grondvorm hebben aangetast. (Gaaf betekent dus niet per se: goed onderhouden.) Er zijn natuurlijk uitzonderingen op de regel. Het gaat dan om voorbeelden van objecten/complexen die zeer schaars zijn in de provincie als geheel of in de gemeenten afzonderlijk. Bij dergelijke voorbeelden wordt het criterium gaafheid vervangen door dat van schaarsheid/zeldzaamheid.

Voor het herinrichtingsgebied Oost-Groningen is in de periode 1981-1990 door de heren E. Degenhart-Drenth en E. Stanhuis een inventarisatie van de bebouwing uitgevoerd. De resultaten hiervan zijn verschenen in het vijf delen tellende rapport "Registratie cultuurhistorisch waardevolle objecten". Het M.I.P.-Groningen heeft deze gegevens overgenomen en voorzover nodig gewijzigd en aangevuld.

Literatuur

- Bakker-Weenink, ir. S. en Schöne, ir. M.B.,
Slingertûnen in het Oldambt, Assen 1989, concept.
- Boer, J. de, Dorpen in Groningen, PPD Groningen, 1980.
- Boer Sap, S. de, Spoorwegen in Groningen, Groningen,
1987.
- Botanie, cultuurhistorie, fysische geografie en
ornithologie, Oldambt, PPD Groningen, 1984.
- Hartsema, D. en Mollema, W., Met de boderijders naar
Groningen, Bedum 1987.
- Hofstee, E.W., Groningen van grasland naar bouwland
1750-1930, Wageningen 1985.
- Molenberg, G.A. samenstelling, Oude ansichten van de
gemeente Finsterwolde, Scheemda 1981.
- Provinciale Almanak voor Groningen, 1985.
- Schroor, M., De landelijke lijn. Kavelpatronen en
lineaire elementen in het Groninger landschap
cultuurhistorisch bekeken, PPD Groningen, 1987.
- Snijders, F., Fysische geografie in de provincie
Groningen, PPD Groningen, 1985.

Kaarten

- Kuyper, J., Gemeente-atlas van de provincie Groningen,
Leeuwarden, 1867, Hugo Suringar ed., 1:75.000.
- Kater Tz., J., Kaart van alle bevaarbare vaarten en
kanalen in de provincie Groningen, ca. 1850,
1:100.000.
- Topografische kaart, 1853, 1:50.000.
- Topografische kaart, 1902, 1:25.000.
- Topografische kaart, ca.1933, 1:25.000.